

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ
МЕЃУНАРОДЕН СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК,
ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА**

**XLIII МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
НА XLIX МЕЃУНАРОДЕН СЕМИНАР
ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА
(25 јуни до 26 јуни 2016 година во Охрид)**

Преведување националсоцијалистичка лексика од германски на македонски јазик врз примерот на романот ВИДИ КОЈ СЕ ВРАТИ

1. Вовед

Во овој труд се обработуваат лексичко-семантички проблеми при преведувањето националсоцијалистичка лексика од германски на македонски јазик. Станува збор за посебни лексеми и синтагми карактеристични за периодот од 1933 до 1945 год., имено за времето на националсоцијализмот во Германија. Корпусот се состои од германскојазичниот роман *ER IST WIEDER DA* (2014) на Тимур Вермеш и од македонскиот превод *ВИДИ КОЈ СЕ ВРАТИ* (2013) на Елена Конеска и Душанка Каевска. Спорадично се наведуваат и потврди од српскиот, хрватскиот и англискиот превод на романот. Корпусот, меѓу другото, нуди основа за меѓујазично и меѓукултурно пренесување на националсоцијалистичка лексика.

Предмет на анализа се постапките за постигнување на денотативна еквивалентност според Колер (2001: 228 и натаму): а) позајмување на лексемата од изворниот јазик без или со фонетско, графемско и морфолошко приспособување кон нормите на целниот јазик; б) дословно преведување; в) избор на најблизок еквивалент; г) експликација или парафразирање и д) адаптација.

2. Што е националсоцијалистичка лексика?

При определбата на теоретската рамка на истражувањето, во овој труд не се врши споредба на многубројните дефиниции на националсоцијалистичката лексика во германскојазичната стручна литература, туку се поаѓа од општата дефиниција според која станува збор за „[...] вокабулар и определена јавна реторика што зачестено се употребувале во времето на националсоцијализмот и што силно влијаеле на јазикот во државата и во општеството. Тој содржи како неологизми така и промена на значењето на изворната лексика. Двата вида најчесто се создадени произволно и се

преземени во јазикот некритички“ (Bildungsinitiative-www). Потоа се наведуваат нејзините основни обележја според филолошката и историско-политичката анализа на јазикот на Третиот Рајх од Клемперер (²⁵2015). Авторот ги наведува следниве синоними за овој специфичен вид лексички фонд: LTI (*lingua tertii imperii*), јазикот на Третиот Рајх, нацистички лексикон, вокабулар на нацистите и др.

Германскиот романист со еврејско потекло, жртва на нацистичките прогони, Виктор Клемперер, го разоткрива јазикот на Третиот Рајх како политички инструмент и најсилното пропагандно средство на „хитлеризмот“ (²⁵2015: 25). Станува збор за лексеми и за синтагми што означуваат нови националсоцијалистички појави, предмети и состојби. Овој автор смета дека поради честото повторување на новата лексика, говорителите на германскиот јазик ја прифатиле механички и несвесно. Тој ги споредува новите зборови и синтагми со „мали дози арсеник“, кои во почетокот имаат слабо дејство, а подоцна отровни последици. Клемперер истакнува дека стереотипното повторување на новата лексика повеќе влијаело на луѓето отколку политичките говори, летоци и сл. (26).

Од белешките на Клемперер (²⁵2015) произлегува дека главно обележје на јазикот на Третиот Рајх е користењето а) скратеници, б) зборови од туѓо потекло, в) суперлативи и хиперболи, г) еуфемизми, д) нови зборови создадени според постоечките зборообразувачки модели и др.

а) Скратеници

Карактеристично за јазикот на Третиот Рајх е образувањето скратеници, т. е. скратени основи од сложени називи. Клемперер (²⁵2015: 19–26) смета дека скратениците се воведуваат и се користат во јазичниот систем не само поради економичноста при означувањето на десигнатите, туку и поради пропагандната и еуфемистичката функција. Во таа смисла е индикативен насловот на неговото дело: LTI. NOTIZBUCH EINES PHILOLOGEN (‘LTI. Белешки на еден филолог’). Авторот намерно ја користи скратеницата од латинскиот јазик *LTI (lingua tertii imperii)*, наместо повеќекомпонентниот германски наслов *Die Sprache des Dritten Reichs* (‘Јазикот на Третиот Рајх’). Насловот алудира на тенденцијата на нацистите да ја скријат фашистичката идеологија

зад нови скратеници што се неразбирливи за поголемиот број говорители.

Примери за типични скратеници во националсоцијалистичкиот период се: *BDI* (Bund Deutscher Mädel) – ‘Сојуз на германските младинки‘; *HJ* (Hitlerjugend) – ‘Хитлерова младина‘; *DAF* (Deutsche Arbeitsfront) – ‘Германски работнички фронт‘; *SA* (Sturmabteilung) – ‘Јуришен одред, Штурмабтајлунг, СА, Ес-а‘; *SS* (Schutzstaffel) – ‘Шуцштафел, Безбедносен одред, СС, Ес-ес‘; *KZ* (Konzentrationslager) – ‘концентрационен логор‘; *NSDAP* (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) – ‘Националсоцијалистичка германска работничка партија, НСДАП, Ен-ес-де-а-пе‘ и др.

Иако најчесто се образуваат иницијални скратеници, има и појава на т. н. слоговни скратеници, сочинети по правило од првиот слог на секој член, имено кога скратениците целосно се осамостојуваат како именки, на пример, *Gestapo* (Geheime Staatspolizei) – Гестапо (‘Тајна државна полиција‘); *Julag* (Judenlager) – ‘еврејски логор, логор за Евреи‘; *Flibo* (Fliegerbombe) – ‘авионска бомба‘ и др.

б) Зборови од туѓо потекло

Клемперер (²⁵2015: 19–20) наведува дека во националсоцијалистичкиот период во германскиот јазик зачестено се позајмува лексика од туѓи јазици. Така на пример, во политичката реторика, наместо глаголот *schlechtmachen* (‘оцрнува‘), се користи глаголот *diffamieren* ‘клевети, озборува, оцрнува‘, а наместо *demonstrativ herausstellen* ‘истакнува демонстративно‘ – глаголот со пејоративно значење *plakatieren* ‘објавува, огласува‘, (Шмигер/Димитрова-Шмигер, том А–Е, 643; том F–L, 2337).

Други примери се: *Garant* (‘жирант‘) наместо германската изворна лексема *Bürge* (‘лице што презема одговорност во случај должникот да не му го врати долгот на доверителот, гарант‘) и *Fanatiker* (буквално: ‘фанатик‘) со значење ‘страстен, јуначки, доблесен‘. Клемперер (²⁵2015: 71) наведува дека именката *Fanatiker* и придавката *fanatisch* се користат со позитивно значење: ‘Кога

некој долго време наместо јуначки и доблесен вели фанатичен, тој на крајот навистина верува дека фанатик е доблестен јунак.“

в) Суперлативи и хиперболи

Со цел да се истакне супериорноста на германскиот над останатите народи и да се остварат целите на нацистичката пропаганда, во јазикот зачестено се користат именки и придавки со хиперболично значење. На пример: *total (der totale Krieg)* – ’тотална, војна‘; *ewig (das ewige Reich)* – ’вечно царство‘; *tausend (das tausendjährige Reich)* – ’илјадагодишно царство‘, *blitzartig* – ’брз како секавица‘; *Blitzkrieg* – ’секавична војна; блиц криг‘ и др. Важно е да се напомене дека Клемперер користењето суперлативи (²⁵2015: 241–251) не го сфаќа во граматичка смисла, туку зборува за тенденции на претерување и на преувеличување.

г) Еуфемизми

Употребата на еуфемизми, т. е. ублажени наместо сурови и груби изрази, е важно обележје на јазикот на Третиот Рајх. Станува збор за лексичко-семантички начин на зборообразување, имено развивање ново значење на веќе постојни зборови (сп. Велева 2006: 14). Така на пример, лексемата *Euthanasie* (буквално: евтаназија, усмртување од милосрдни побуди), придобива ново значење: ’систематско убивање на психички болни лица и на лица со попречености‘ (Дуден-www). Лексемата *Sonderbehandlung* (буквално: посебен третман) се употребува со значење ’убивање на противниците на националсоцијалистичкиот режим, на припадници на народи што се сметаат за инфериорни и на други непожелни групи лица‘ (Дуден-www). Синтагмата *Endlösung (der Judenfrage)*, (буквално: конечно решение на еврејското прашање), за време на националсоцијализмот значи ’тотално уништување на Евреите во нацистичка Германија‘ (Шмигер/Димитрова-Шмигер, том А–Е, 833) и др.

Интересна е околноста што овие лексеми не се користат во современиот германски јазик поради нивната негативна конотација и поврзаноста со нацистичката идеологија. Нивната употреба е

ограничена на случаи кога се тематизира овој мрачен период во германската историја.

д) Нови зборови создадени според постојните зборообразувачки модели

Со цел да се означат новите појави, предмети и состојби во нацистичка Германија, германскиот јазик се збогатува со нови зборови образувани според постојните зборообразувачки модели. Така на пример, за време на националсоцијализмот, се забележува зголемена фреквентност на сложени имеки со прв член *Volk-*, ('народ'), *Rasse-*, ('раса'), *Reich-* ('царство, кралство, империја') и др.

Типични примери за сложени именки со прв член *Volk-* се: *Volksgenosse* [народ+другар] – 'припадник на таканаречената германсконародна заедница' (Дуден-www); *Volksdeutscher* [народ+Германец] – 'Фолксдојчер, етнички Германец (што живее надвор од Германија' (Шмигер/Димитрова-Шмигер, том T-Z, 3422); *Volksempfänger* [народ+приемник] – 'радио, радиоприемник'; *Volkswagen* [народ+возило] – 'Фолксваген, народно возило, народен автомобил, народна кола' и др.

Примери за сложени именки со прв член *Rasse-* се: *Rassenschande* [раса+срам] – 'полов однос меѓу таканаречени Ариевци и Евреи' (Дуден-www); *Rassengesetz* [раса+закон] – 'расен закон, закон за расите' (Шмигер/Димитрова-Шмигер, том M-S, 2451); *Rassenhygiene* [раса+хигиена] – 'вкупност на [законски] мерки за зачувување и за подобрување на посебноста на еден народ, особено на таканаречените Ариевци, што е наводно содржана во генското наследство' (Дуден-www) и др.

Примери за сложени именки со прв член *Reich-* се: *Reichskristallnacht* [рајх+кристал+ноќ] – 'Ноќ(та) на погромите (од 9 спроти 10 ноември 1933 година во Германија)' (Шмигер, Димитрова-Шмигер, том M-S, 2487); *Reichsparteitag* [рајх+партија+ден] – 'конгрес на владејачката партија'; *Reichsleiter* [рајх+раководител] – 'државен министер, рајхсминистер' и др.

Интересен податок за македонскиот читател е околноста што именката *Reich* 'царство, империја' во современиот германски јазик

се користи со неутрално значење, а во комбинација со определениот член *das Reich* означува 'ист. Рајх(от) (на нацистите): *das Dritte Reich*, Третиот Рајх' (Шмигер, Димитрова-Шмигер, том М-S, 2486). Меѓутоа, поради зачестената употреба на лексемата *Reich* за време на нацистичката окупација во Втората светска војна, во многу јазици таа и без определениот член, во прв ред асоцира на Третиот Рајх.

Честа е и појавата на образување сложени зборови со мотивирачка основа *Jude* (Евреин), кои се стилски маркирани и ја изразуваат нацистичката антисемитска идеологија, како на пример: *Volljude* 'Person mit vier oder drei jüdischen Großelternanteilen' (Шмиц-Бернинг 2007: 293), [целосен+Евреин] со значење 'полнокрвен Евреин'; *Halbjude* 'jüdischer Mischling mit zwei volljüdischen Großeltern' (Шмиц-Бернинг 2007: 293), [половина+Евреин] со значење „Полуевреин“; *Vierteljude* 'Mischling, der von einem volljüdischen Großelternanteil abstammt' (Шмиц-Бернинг 2007: 293), [четвртина+Евреин] со значење „Четвртевреин“. Карактеристична е и употребата на стилски маркирани глаголи со мотивирачката основа *Jude*, на пример, *verjuden* („поеврејува“), *entjuden* („разеврејува“) и др. Шмиц-Бернинг (2007: 293) наведува дека овие лексеми прв пат се вклучени во 1941 год. како заглавни зборови во 12. издание на речникот Дуден и дека се избришани во неговото 13. издание од 1947 год.

Врз основа на анализата на националсоцијалистичката лексика може да се констатира дека станува збор за уникатен и посебен зборовен фонд со кој се означуваат културноспецифични елементи на Третиот Рајх. Оваа околност треба да се има предвид при преведувањето од германски на македонски јазик. Познавањето на обележјата на овој вид лексички единици е од клучно значење за успешно преведување. Според Кауц (²2002: 127), анализата на изворниот текст, препознавањето на функционалниот стил и на јазичниот израз спаѓаат во макростратегијата на преведувачот, врз чија основа тој донесува решенија за своите преведувачки постапки (в. т. 4.1.–4.5.)

3. За романот ВИДИ КОЈ СЕ ВРАТИ

Романот ВИДИ КОЈ СЕ ВРАТИ од Тимур Вермеш (2012) изобилува со лексика што означува реалии од времето на националсоцијализмот. Дејството се случува во 2011 год., кога Хитлер се буди во еден берлински парк. Шеесет и шест години по својата смрт, фирерот одеднаш се затечува во денешна Германија. Брзо и итро започува да ги анализира современите општествени состојби во земјата со цел да ја оствари својата голема идеја: да го освои светот. Хитлер е претставен како интелегентен и непоколеблив лик што успева да ги заведе своите сонародници, кои неговите сериозни намери ги сфаќаат како шега. За кусо време, фирерот станува телевизиска звезда, во чија емисија гостуваат познати политичари, кои тој често ги става во непријатна положба со критички коментари и непријатни прашања за германската политика. Делото може да се чита како комичен и сатиричен роман што се надоврзува на традицијата на филмот ГОЛЕМИОТ ДИКТАТОР од Чаплин. Меѓутоа, може да се толкува и како приказ на состојба во која може да западне една култура ако дозволи со неа да завладеат радикални идеологии потпомогнати од манипулациите на медиумите.

Македонскиот превод на романот излезе во 2013 год. во издавачката куќа Антолог. Преведувачките Елена Конеска и Душанка Каевска се соочиле со мошне одговорна задача да ѝ ја доближат на македонската читателска публика комплексноста на националсоцијалистичката лексика и идеологија. Преведувачкиот предизвик, меѓу другото, се состои во изнаоѓање соодветни преводни решенија за лексемите со кои се означуваат националсоцијалистички културни специфики, кои, во прв ред ги користи главниот лик.

4. Преведување националсоцијалистичка лексика од германски на македонски јазик

Еден од основните проблеми при пренесувањето информации од изворниот во целниот јазик е постигнувањето на значенска преводна

еквивалентност. Според Арсова-Николиќ (1998: 138), „таа околност е поврзана со премостувањето на разликите во јазичните системи и на разликите меѓу културите кои се одразуваат преку нив“. Познато е дека културните специфики се изразуваат во јазикот, т. е. „во лексичкиот фонд што е карактеристичен за културата чиј е носител, а таков фонд не постои во јазикот на другата култура“ (Арсова-Николиќ 1998: 144). Таков пример е културноспецифична лексика, која се јавува како резултат на историски услови или на особености на општествено-политичкиот живот. Во неа спаѓа и националсоцијалистичката лексика, која е уникатна карактеристика на германската култура. Затоа тешко е да се постигне целосна преводна еквивалентност на македонски јазик.

Еквивалентноста е клучен поим во науката за преведувањето и толкувањето. Колер (⁶2001: 228–266) разликува пет типа еквивалентност меѓу изворниот и целниот текст: а) денотативна еквивалентност, која се однесува на надворешнојазични појави, б) конотативна еквивалентност, под која се подразбира начинот на кој е формулиран текстот, в) текст-нормативна еквивалентност, која ги отсликува текстуалните и јазичните норми, г) прагматска еквивалентност, која се однесува на целта на текстот и д) формално-етсетска еквивалентност, која го опфаќа јазичниот израз.

Денотативната еквивалентност се јавува кога елементот од изворниот и тој од целниот јазик се однесуваат на истата појава од стварноста. Главно изразно средство на денотативната еквивалентност е лексиката, имено зборовите и синтагмите. Колер (⁶2001: 228–240) ја дели денотативната еквивалентност на пет поттипа: а) еквивалентност еден спрема еден (1:1) или супституција, која е карактеристична, на пример за броевите, б) еквивалентност еден спрема повеќе (1:X) или диверсификација, в) еквивалентност повеќе спрема еден (X:1) или неутрализација, г) еквивалентност еден спрема нула (1: 0) или компензација/иновација и д) еквивалентност еден спрема дел (1 : 1/x) или интерполација/коментар.

Појавата на случајот под г), т. е. нулова еквивалентност, Колер (⁶2001: 232) ја смета за „вистински празнини“ во лексичкиот систем на целниот јазик. Меѓутоа, во однос на преведувачкиот процес, станува збор за „времени празнини“, а задачата на преведувачот се состои во нивното пополнување. Празнините, во прв ред, постојат во називите за културноспецифични елементи.

Колер (⁶2001: 232–236) смета дека културноспецифичните поими, начелно, се преведливи на друг јазик. Кога при преведувањето се појавуваат лексички празнини, можат да се искористат следниве постапки: а) позајмување на лексемата од изворниот јазик без или со фонетско, графемско и морфолошко приспособување кон нормите на целиот јазик; б) дословно преведување; в) избор на најблизок еквивалент; г) експликација или парафразирање и д) адаптација.

4.1. Позајмување на лексемата од изворниот јазик без или со фонетско, графемско и морфолошко приспособување кон нормите на целиот јазик (транскрипција и транслитерација)

Постапката на позајмување лексеми од германскиот јазик без фонетско и графолошко приспособување кон нормите на македонскиот јазик не е можна. Оваа постапка е применлива во англискиот и во хрватскиот превод на романот, каде што се позајмуваат германските сопствени имиња во неизменета форма, како на пример: *Dönitz*, *Goebels*, *Göring* (англ.: *Dönitz*, *Goebels*, *Göring*; хрв.: *Dönitz*, *Goebels*, *Göring*). Преземањето изворнојазични лексеми може да се употреби и како постапка за преведување културноспецифични поими. Така на пример, германските лексеми *Führer*, *Luftwaffe*, *Volksstrum*, *Wehrmacht* и *Völkischer Beobachter* во англискиот и во хрватскиот превод на романот се пренесени со *Führer*, *Luftwaffe*, *Volksstrum*, *Wehrmacht* и *Völkischer Beobachter*.

Во македонскиот превод на романот, германските сопствени имиња се пренесени со транскрипција, на пример: *Dönitz* (Дениц), *Goebels* (Гебелс), *Göring* (Геринг). Некои културноспецифични лексеми, за кои преведувачите сметале дека ѝ се познати на македонската публика, се позајмени со фонемски, графемски и морфолошки приспособувања кон правописните норми на македонскиот јазик, на пример, *фирер*, *блиц-криг*, *Рајх*, *Вермахт*, *зиг хајл* и др.

Транскрипцијата и транслитерацијата спаѓаат во постапки на потуѓување на културните специфики од оригиналот. Предноста на потуѓувањето се состои во пренесувањето на историскиот колорит во преводот. Меѓутоа, тоа оди на сметка на разбирливоста бидејќи

читателот на преводот не го владее германскиот јазик и не го знае значењето на изворнојазичната лексема. Од таа причина, оваа постапка е препорачлива во случаи кога културноспецифичниот поим е доволно познат во целиот јазик. Во продолжение следуваат примери за позајмување на лексемите *Blitzkrieg*, *Reich* и *Führer*.

<p>„Ach was“, sagte ich verdutzt, „und was mache ich bis dahin?“ „Ich weiß nicht“, sagte sie und wandte sich lachend zum Weitergehen, „vielleicht einen kleinen Blitzkrieg?“⁴⁹ (2014, 116)</p>	<p>„Аха“, реков збунето, „а што да правам дотогаш?“ „Не знам“, рече и смеејќи се сврте за да продолжи понатаму. „Можеби блиц-криг?“ (2013, 106)</p>
<p>Das Reichsgebiet schien deutlich verringert, die umgebenden Staaten waren jedoch weitgehend die gleichen geblieben, sogar Polen führte seine widernatürliche Existenz offenbar unvermindert fort, teilweise sogar auf ehemaligem Reichsgebiet! (2014, 32)</p>	<p>Областа на Рајхот очигледно се смалила, сепак околните држави и понатаму си останале истите, дури и Полска продолжила непречено да егзистира, делумно и на поранешна територија на Рајхот! (2013, 33)</p>
<p>Wie will den der einfache Mann dagegen aufbegehren, wenn all die vermeintlichen Fachleute und dahergelaufenen Gelehrten vom hohen Katheder ihrer vorgeblichen Wissenstempel herab über sechs Jahrzehnte verkünden, der Führer sei tot? (2014, 171)</p>	<p>Како би се побунил обичниот човек кога сите таканаречени експерти и сите надлежи научници од еминентните катедри со своите дипломи веќе над шеесет години тврдат дека фирерот е мртов? (2013, 41)</p>

Позајмувањето лексеми од изворниот јазик, покрај ризикот од нивна неразбирливост, станува проблематично кога тие се употребуваат во игри на зборови. Познато е дека игрите на зборови се темелат на полисемија/хомонимија и на манипулација (извртување на зборовите). При преведувањето на игри на зборови, најважно е да се пренесе поентата, т. е. комичниот ефект. Во следнава игра на зборови во оригиналот е искористена полисемијата на именката *Führer* која опфаќа голем број значења, а следниов пример се однесува на три (Дуден-www): 1a) *jemand der eine*

⁴⁹ Приказот на овој и на другите примери со масни букви потекнува од Е. А.

Organisation, Bewegung o. Ä. leitet (‘лице што раководи со организација, движење или сл.’), 1c) *Adolf Hitler (zwischen 1933 und 1945 offizielle Bezeichnung* (‘Адолф Хитлер, од 1933 до 1945 официјален назив’) и 1d) *Fahrer, Lenker (eines Kraftfahrzeugs)* (‘возач, управувач на моторно возило’).

Повеќезначноста на лексемата *Führer* претставува предизвик за преведување, како во следниов пример, каде што сложената именка *Führerschein* примарно значи ‘возачка дозвола’, но може да значи и ‘дозвола за водач/фирер’. Во македонскиот превод не е пренесен комичниот ефект на кој алудира соговорникот на Хитлер, имено дека тој нема дозвола за водач/фирер. Освен тоа, се алудира и на околноста што ја истакнуваат некои германски историчари, дека фирерот никогаш не поседувал возачка дозвола (Шпигел-www).

<p>„Ich habe keinen Führerschein“, sagte ich leichthin. „’n Führa ohne Führaschein?“. Der Chauffeur lachte hell auf. „Juta Witz!“ (2004, 84)</p>	<p>„Немам возачка дозвола“, реков лежерно. „Фирер што нема возачка?“ Возачот широко се насмевна. „Добар виц!“ (2013, 77)</p>
---	---

Германскиот читател може да ги разбере двете употребени значења на лексемата *Führerschein*, што не е случај со македонските читатели. Размислувањата за подобрување на македонскиот превод доведоа до следниов предлог⁵⁰:

„Немам **возачка дозвола**, реков непромислено“.
 „И ти си ми бил некој **фирер**? Каков е тој **водач** што не е **возач**?“
 Шоферот гласно се насмеа. „Добар виц!“

Значенската игра на зборови втемелена врз полисемијата на именката *Führer* се пренесува во преводот со звуковна игра на зборови (парономазија меѓу *водач* и *возач*).

⁵⁰ Во овој труд се анализираат само преводните еквиваленти за појдовнојазичните националсоцијалистички лексеми и се нудат предлози за нивно подобрување во македонскиот превод. Не се даваат предлози за подобрување на други места кои не се сосема успешно преведени.

4.2. Дословно преведување

Друг начин за преведување безеквивалентна лексика е создавањето заемки, т.е. дословно преведување на културноспецифичниот поим. Оваа постапка е особено подобна кога дадениот културен елемент е семантички просирен. Во спротивно, инсистирањето на дословно преведување може да резултира со нецелосно или несоодветно пренесување на значењето на изворната лексема.

Така на пример, *Geheime Staatspolizei (Gestapo)* значи 'политичка полиција на националсоцијалистичкиот режим' (Дуден-www). Бидејќи во македонскиот јазик е позната скратеницата *Гестапо* (сп. гестаповец во ТРМК, том I, 340), освен преводот *тајна полиција* е можна и варијантата *Гестапо*.

[...] innenpolitisch war ein Kontakt zur Geheimen Staatspolizei vorerst nicht leicht umzusetzen. (2014, 29)	[...] а внатрешнополитички, пак, не можев лесно да воспоставам контакт со тајната полиција . (2013, 30)
--	--

Во горниот пример, наместо *тајна полиција* се предлага превод со *Гестапо* бидејќи многумина можеби нема да ја поврзат тајна полиција со Гестапо затоа што не ја разбираат скратеницата.

За синтагмата *Deutscher Gruß* ('германски поздрав') се користат и синонимите *Hitlergruß* ('хитлеровски поздрав') и *nationalsozialistischer Gruß* ('националсоцијалистички поздрав'). Се чини дека во следниов пример дословниот превод на македонски јазик звучи неутрално и не ја изразува доволно националсоцијалистичката конотација, па затоа се предлага преводниот еквивалент *националсоцијалистички поздрав*.

Bei aller Besorgnis konnte ich nicht umhin, das vollständige Fehlen des Deutschen Grußes zu registrieren. (2014, 11)	Иако бев загрижен, сепак забележав дека недостасуваше германскиот поздрав . (2013, 14)
---	---

Во следниов пример, со дословно преведување соодветно е пренесено значењето на лексемата *Volksempfänger* (‘народни приемници’), а можен е и превод со *народни радиоприемници*.

Was mir jedoch ebenfalls auffiel, war, dass offenbar die Bevölkerung in bewundernswertem Umfange mit Volksempfängern ausgerüstet war. (2014, 54)	Она што посебно се забележуваше е тоа што населението беше опремено со зачудувачки број ‘ народни приемници ’. (2013, 51)
---	--

Наведените примери потврдуваат дека постапката на дословно преведување е проблематична затоа што преведувачот не успева секогаш да му го доближи на читателот целиот спектар на значења на националсоцијалистичката лексема.

4.3. Избор на најблизок еквивалент

Под оваа постапка се подразбира приближен превод, со кој се предава содржината на лексемата, но не и нејзиниот колорит. Најчести поттипови на оваа постапка се генерализација и неутрализација, со кои се проширува или се стеснува семантичното поле на лексемата, како што е случај во следниве четири примери:

Auch einen Blitzkrieg schüttelt man natürlich nicht aus dem Ärmel. (2014, 67)	Се разбира дека војна не се тресе од ракав. (2013, 62)
--	---

Германската лексема *Blitzkrieg* значи ‘војна со брза одлука’ (Дуден-www). За да се избегне непотребното проширување на семантичното поле во македонскиот превод, овде се предлага: *Се разбира дека секавична војна не се тресе од ракав*. На тој начин би се постигнала извесна доследност при преведувањето на оваа лексема, која во преводот на романот во еден случај е пренесена со *блиц-криг* (в. т. 4. 1.), а во горниот пример е преведена со *војна*.

Во следниов пример, со лексемата *бункер* во македонскиот превод непотребно се проширува значенскиот опсег на германската

сложена именка *Führerbunker*, со која се означува *фигуровиот бункер*.

Ich musste dringend zurück in den Führerbunker , und, so viel schien mir klar, die anwesende Jugend konnte dabei keine große Hilfe sein. (2014, 12)	Морав под итно да се вратам во бункерот , а – колку што можев да сфатам – момчињата немаше да ми бидат од голема корист. (2013, 15)
--	--

Слични се и следниве примери, каде што поради преведувачката постапка генерализација се губат нацистичките белези на лексемите *Reichsmark* и *Wehrmacht*.

Die Reichsmark war kein Zahlungsmittel mehr [...] (2014, 33)	Марката веќе не беше средство за плаќање [...] (2013, 33)
---	--

[...] doch die Wehrmacht befand sich nach wie vor im Krieg. (2014, 33)	Се чинеше, има некој вид примирје, но војската сè уште беше во војна [...] (2013, 86)
---	--

Анализираните примери илустрираат дека со изборот на најблискиот еквивалент не можат во целост да се пренесат културните обележја и конотациите на изворнојазичните лексеми.

4. 4. Експликација или парафразирање

Кон овие постапки, кои вклучуваат опис, објаснување, толкување, коментар и сл., преведувачот прибегнува кога ќе ги исцрпи другите можности. Пример за објаснување со коментирачки паратекст во анализираниот корпус е поимникот на крајот од романот, во кој преведувачките даваат кус опис на позначајните историски личности (Ото фон Бизмарк, Јозеф Гебелс, Паул фон Хинденбург и др.), на современи политичари (Зигмар Габриел, Ренате Кинаст, Јошка Фишер и др.), на политички партии (НСДАП, НПД, ЦДУ, ЦСУ и др.) и на некои реалии од времето на националсоцијализмот (СА, СС, Пимпф, Вермахт, Волци и др.). Овој начин на изделување на објаснувањата од интегралниот текст е повод за многубројни дискусии меѓу теоретичарите и практичарите во областа на преведувањето. Според некои ставови, коментирачките

паратекстови го попречуваат процесот на читањето и непотребно му го одвлекуваат вниманието на читателот, па затоа треба целосно да отпаднат. Овој став може да се засили со аргументот дека читателот не треба да се подучува и дека тој, по потреба, може самостојно да ги пребарува потребните информации на интернет. Меѓутоа, конечното решение, се разбира, ја донесува преведувачот, имајќи ги предвид читателите на преводот.

Најчести примери за експликација во интегралниот текст на преводот на романот се скратениците кои се предаваат со преведување на составните делови на називот. Во следниов пример, германската скратеница *HJ* (*Hitlerjugend*) се пренесува со *Хитлерова младина*.

[...] sie sind vermutlich in der HJ , aber vermutlich derzeit nicht im Dienst [...] (2014, 10)	[...] веројатно беа од Хитлеровата младина , но во моментов очигледно не беа на служба [...] (2013, 13)
---	--

Во вториот пример, станува збор за сложената именка *Frauenpolitik* (женска политика) во чиј состав влегува скратеницата *NS* (*nationalsozialistisch*). Преводот се одликува со извесно значенско отстапување, затоа што со изразот *политика на жените на нацизмот* не е пренесено дека, всушност, се работи за *националсоцијалистичка политика за положбата на жената* т. е. идеологија во чиј фокус се наоѓа жената со својата улога во националсоцијализмот.

[...] dann erschüttert, aber gestählt ihr Leben der NS-Frauenpolitik widmet. (2014, 96)	[...] потоа ќе го посвети својот живот на политиката на жените на нацизмот . (2013, 88)
--	--

4.5. Адаптација

Под оваа постапка се подразбира замена на изворнојазичниот израз со лексема што во целниот јазик има слична функција или вредност. Во ексцерпираниот корпус не се најдени потврди за адаптирање на националсоцијалистички лексеми во македонскиот

превод. Како пример за илустрирање на постапката адаптација може да се наведе пренесувањето на *Müsliriegel* [мусли+стапче] со *интегрално чоколатце*.

<p>„Brauchen Sie etwas Schokolade? Einen Müsliriegel? [...] Aus dem Regal nahm er einen bunten Riegel, wohl eine Art eiserner Ration, in farbige Folie gehüllt [...], das aussah wie industriell verpresstes Korn, und drückte es mir in die Hand. (2014, 21)</p>	<p>„Ke zemetе чоколадо? Интегрално чоколатце? [...] Од полиците зеде шарено чоколатце, нешто како маренда завиткана во обоена фолија [...] нешто што изгледаше како индустриски пресирано жито, и ми го подаде. (2013, 22)</p>
---	--

5. Заклучок

Националсоцијалистичката лексика е уникатна карактеристика на германскиот јазик, па затоа е тешко да се постигне целосна еквивалентност на македонски јазик. Анализата на некои националсоцијалистички лексеми во германскиот оригинал и во македонскиот превод покажа разлики во постапките на нивно пренесување. Преведувачите ги искористиле постапките позајмување на лексемата од изворниот јазик без или со фонетско, графемско и морфолошко приспособување кон нормите на целниот јазик, дословно преведување, избор на најблизок еквивалент и експликација или парафразирање, кои ги предлага Колер (2001). Во најголема мера се изразени постапката избор на најблизок еквивалент и дословно преведување, а во најмала мера позајмување на изворнојазичната лексема. Меѓутоа, во најголем број случаи, дури и кога во македонскиот превод е постигната денотативна еквивалентност, не се пренесени конотациите и асоцијациите што ги будат лексемите кај изворнојазичниот читател. За постапката адаптација на националсоцијалистички лексеми не се најдени потврди во ексцерпираниот корпус. Најголем предизвик претставуваат игрите на зборови кои се само делумно пренесени во преводот, а недостига формално-естетската еквивалентност.

6. Библиографија

6.1. Примарна литература

На кирилица

Вермеш, Тимур (2013): *Види кој се врати*. Од германски: Душанка Каевска/Елена Конеска. Скопје: Антолог.

На латиница

Vermes, Timur (2014): *Er ist wieder da*. Köln: Bastei Lübbe (vollständige Taschenbuchausgabe).

Vermes, Timur (2014): *Opet on*. S njemačkog prevela: Slava Žura. Zagreb: Fokus.

Vermes, Timur (2014): *Look Who's Back*. Translated from the German by Jamie Bulloch. London: MacLehose Press.

6.2. Секундарна литература

На кирилица

Арсова-Николиќ, Лидија: (1998): *Теорија и практика на преведувањето*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.

Велева, Славица (2006): *Тенденции во зборообразувањето во македонскиот јазик*. Штип: „2-ри Август С“.

На латиница

Bildungsinitiative-[www](http://www.das-andereleben.de/pages/tresor/schueler/)–(<http://www.das-andereleben.de/pages/tresor/schueler/>

[Sprache_des_Nationalsozialismus.pdf/](http://www.das-andereleben.de/pages/tresor/schueler/Sprache_des_Nationalsozialismus.pdf/); 11.02.2017).

Kautz, Ulrich (²2002): *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*. München: Iudicium.

Klemperer, Viktor (²⁵2015) *LTI: Notizbuch eines Philologen*. Stuttgart: Reclam.

Koller, Werner (⁶2001). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Wiebelsheim: Quelle & Meyer (= Uni-Taschenbücher, 819).

Schmitz-Berning, Cornelia (2007): *Vokabular des Nationalsozialismus*. Berlin: de Gruyter.

Spiegel-[www](http://www.spiegel.de/)–*Adolfs*

Lappen

(<http://www.spiegel.de/spiegel/spiegelspecial/d-8775946.html/>; 11.02.2017).

6.3. Помошна литература

Дуден-www – *Duden Wörterbuch* ([http:// www.duden.de/rechtschreibung/](http://www.duden.de/rechtschreibung/); 11.2.2017).

Велковска, Снежана и др. (2006): *Толковен речник на македонскиот јазик*. Том I. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“

Шмигер, Роланд / Димитрова-Шмигер, Нина (2015): *Голем речник германско-македонски*. Томови А–Е, F–L, M–S, T–Z, Hamburg: Buske.